

Béla bátyámtól Böhm Tiborig

avagy egy Karinthy rokon bűnözői
karrierje

PERÉNYI ROLAND

„Mindig izgalmas, boldog eseménye volt gyermekkoromnak, ha anyai nagybátyám, Béla, látogatóba jött. Pedig ma már alig tudnám felidézni fiatalabb képét, amilyenek akkoriban láthattam: minduntalan későbbi arca tolakszik elém, a negyvenesztendő vagy még idősebb férfié. Vékony és mozgékony volt, a közepesnél valamivel alacsonyabb, de meglepően erős; vonásai élesek, kemények, orra nyerges, szája nőiesen érzéki, szeme apró és igen eleven, pillantása gyors, szúrós. Kicsi koromból azonban már csak arra emlékszem, hogy arca néha borostás volt, ha ilyenkor megcsókoltam, egy pengőt kaptam a szokásos ötven fillér helyett: ez volt a szőrös puszi, szemben a sima puszival.” Ezzel indítja Karinthy Ferenc *Béla bátyám* című elbeszélését, amely édesanyja, Böhm Aranka öccséről szól.¹ Történeti szempontból *Béla* bátyám, azaz Böhm Tibor a Karinthy család szűkebb rokonságába tartozó személyek azon típusához tartozik, akikről nemcsak a családtagok vagy barátok feljegyzéseiből tudunk, hanem „kemény” adatokkal is rendelkezünk. Mindez jórészt annak köszönhető, hogy Böhm Tibor életének egy szakaszát különböző törvénytelen cselekmények tarkították.²

A Karinthy család élettörténetében gyakran mosódik össze fikció és valóság, a család szinte mindegyik tagjához kapcsolódnak különböző – többnyire barátok, is-

- 1 Karinthy Ferenc: Béla bátyám. In: Uő.: *Baracklekvár és más történetek*. K. u. K., Budapest, 2001. 146–176. old. A továbbiakban: Karinthy Ferenc, 2001.
- 2 Külön köszönet illeti e szám egyik szerkesztőjét, Lugosi András, aki felhívta figyelmemet Böhm Tibor büntetőpereinek levéltári anyagára.

merősök, munkatársak emlékein keresztül közvetített – legendás történetek, pletykák. Ez különösen igaz Karinthy Frigyes második feleségére, Böhm Arankára, akinek személyiségéről, sajátos szexuális és intellektuális kisugárzásáról számos kortárs emlékezett meg memoárjában. Aranka történetéhez legtöbbször csak mintegy zárójelben, színes adalékként szerepel öccse sajátos életútja. Írásunk középpontjában a Karinthy-családtörténet e lábjegyzetének kifejtése áll. Véleményünk szerint Tibor történetének a társadalom- és kultúrtörténeti kutatásba való bevonása azért is indokolt lehet, mert a mából visszatekintve a Böhm testvérpár élettörténetét a lázadás két különböző formájának párhuzamos életrajzaként is lehet értelmezni. Ugyanakkor Böhm Tibor életrajzának rekonstruálása nem lehetett célunk, arra törekedtünk csupán, hogy *Béla* bátyám fiktív figuráját „szembesítsük” a levéltári iratokban bűnözőként megjelenő Böhm Tiborral. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Karinthy Ferenc az 1956-os forradalom előtt írt *Egyetem* című novellájában is foglalkozott már nagybátyja személyével, amelynek szövegében még valódi nevén szerepeltette őt. Cini ebben az írásában még nem foglalkozik Böhm bűnözői múltjával, mindössze annyit említ, hogy a szerző egyetemi tanulmányainak megkezdésekor „Tibor hosszú, viha-

ros, külföldön és *egyebütt* [Az én kiemelésem. – P. R.] töltött ifjúság után tért vissza a szülői házba.”³ Ez az írás 1956-ban jelent meg először kötetben,⁴ míg a *Béla bátyám* 1958-ban keletkezett⁵ és kötetben először az 1960-ban kiadott *Ferencvárosi szív* záró darabjaként jelentette meg szerzője.⁶ A források segítségével nemcsak egy sajátos, a családi kapcsolatoktól függetlenül is igen érdekes bűnözői karrierbe nyerünk betekintést, hanem az első világháborút követő időszak bűnözésről szóló kriminológiai diskurzusába is, amelyet a gazdasági helyzet okozta bűncselekmények, ezeken belül is a különböző „intellektuális” bűntettek határoztak meg.

Míg a 19. században a kriminalitást elemző tudományokat, a sajtót és a nyilvánosságot a bűnözésből élő, külön társadalmi hierarchiát kialakító és sajátos nyelvet beszélő „bűnöző osztályok” koncepciója határozta meg,⁷ addig a századfordulóra a kriminalitással foglalkozó szakemberek – rendőrhivatalnokok, jogászok és az ekkortájt kialakuló kriminológia képviselői – egyre inkább hangsúlyozták az úgynevezett „fehérgalléros” vagy intellektuális bűncselekmények veszélyét. A „rendes” foglalkozással bíró, a polgári életmód színpala mögött megbúvó bűnözők mellett, hogy a tisztességes életmód látszatát keltve folytatják kriminális üzelmeiket, ezzel

3 Karinthy Ferenc: *Egyetem*. In: *Karinthy Ferenc*, 2001. 72. old.

4 Karinthy Ferenc: *Egyetem*. In: Uő.: *Irodalmi történetek*. Szépirodalmi, Budapest, 1956. 62–87. old.

5 Szalay Károly: *Karinthy Ferenc alkotásai és vallomásai tükrében*. Szépirodalmi, Budapest, 1979. 181. old.

6 Karinthy Ferenc: *Béla bátyám*. In: Uő.: *Ferencvárosi szív*. Magvető, Budapest, 1960. 169–214. old.

7 *A criminal/dangerous classes*-konceptió eredetileg a 19. század közepének Angliájából származik, de szinte minden polgári társadalomban megjelent valamilyen formában. Vö. Sharpe, James A.: *Crime in Early Modern England 1550–1750*. Longman, London, 1984. 94. old.

K

1941. évi népszámlálás.

Bj) minta.

Számjelölés száma 503/II
(belső a számláláshoz)

A Lakásív sorszáma 3
(belső a háztaláláshoz)

Lakásív.

Kétföldendő az 1941. január 31-i állapotnak megfelelően minden bérleményről (lakásról, irodáról, boltról, műhelyről és egyéb helyiségről) akár lakott, akár nem lakott (nem lakás célra szolgál). Lakásívet kell kitölteni az üresen álló (kibérletlen) bérleményekről is: pinceszobákról csak akkor, ha az lakásul vagy üzleti célra (műhely, raktár stb.) szolgál.

Kerület: VII (Dél): 10
Utca (út, tér stb.): Károly király
Házszám: 7 (Hírsz.: 34213)
Emelet: 1 Ajtó: 10

Kérdés	Felelet
1. A bérlemény (lakás, iroda, iroda stb.) bérlemény család és utó- (korrekciós) neve:	<u>Dr. Böhm Aranka Karintley Helye</u>
2. a) Foglalkozásának (üzemének) megjelölése: b) Milyen minőségben folytatja foglalkozását (foglalkozási viszony):	<u>házi és vállalkozás</u> <u>házi</u> <u>házi — tisztviselő — erdei — állati — szakmunkás — népművész — egyéb, megpedig:</u>
3. Társaságok esetén a társaságok felsorolása:	neve: foglalkozása: neve: foglalkozása:
4. A bérlemény mivolta:	lakás — irodai — irodai — lakás — raktár — műhely — garázs — gazdasági helyiség — egyéb, megpedig:
5. a) A bérlemény milyen célra szolgál? b) Ha a bérlemény (részben vagy egészen) üzleti, raktározási vagy gazdasági célra szolgál, eredetileg, illetve jelenlegi feladata melynek rendeltetésű?	<u>lakás céljára — kiegészítő üzleti, műhely céljára vagy gazdasági célra — egy része lakás, más része üzleti, műhely céljára vagy gazdasági célra</u> — ugyanaz a helyiség lakás és üzleti, műhely céljára vagy gazdasági célra *) <u>kifejezetten üzleti vagy gazdasági célra épült — eredetileg lakás céljára épült *)</u>
6. Ha a bérlemény intézeti háttartás (szoba, kórház, szálloda, fogház, kazárnya stb.), annak címe és rendeltetése:	Az intézet megnevezése: Az intézet rendeltetése:
7. A bérlemény (lakás, irodai, iroda stb.) bérbe van-e adva vagy kibérletlenül (üresen) áll?	<u>kibérlet — kibérletlen</u>
8. Van kibérletlen: a) mióta áll üresen? b) miért áll kibérletlenül?	<u>év</u> hó óra <u>építés alatt áll — átalakítás alatt áll — hatóságilag betiltva — karbantartás hiánya miatt — felújítás vagy művelődésközpont részben átépítés — csak rövid használatra épült *) — egyéb okból, megpedig:</u>
9. Jelenlegi bérletje mikor kezdődött ebbe a lakásba?	<u>1938. év. november</u> hó
10. Mennyi az évi lakásbér (üzleti bér stb.)? a) mi címen bírja a bérleményt? b) mennyi az adóalapú szociális eszaki bérlet?	évi <u>3000</u> pengő <u>háztaláláshoz — háztaláláshoz csatolva — önkormányzat felé — háztaláláshoz lakás — egyéb természetbeni lakás — vagy pedig:</u> évi pengő
12. A bérlemény (lakás, irodai stb.) részének felsorolása. (A háztaláláshoz vagy helyettesítő a kibérletesezt rovatok adatait vezetni be a Háztalálási II. résznek 13-15. oldalára.)	
Folyószám	H a n y
Megnevezés	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	Hány?
Folyószám	Magnevosta
Hány?	

mintegy belülről bomlasztva a polgári társadalmat, külön kihívást jelentenek a bűnüldöző szervek számára, hiszen sokkal nehezebb felismerni a jólöltözött külső mögött rejtőző bűnözőt, mint a hétköznapi, „utcai” gonosztevőt.

Az intellektuális bűntettek kérdése különös hangsúlyt kapott az első világháború utáni időszak kriminológiai diskurzusában. A vereséggel járó rossz gazdasági helyzet, valamint a háborút követő forradalmakkal járó erkölcsi „elvadulás” – legalábbis így látták a két világháború között a bűnözést elemző statisztikusok és kriminológusok – általában a vagyon elleni, és különösen a gazdasági jellegű, jól kitervelt intellektuális bűncselekmények növekedését eredményezte. Az 1909 és 1925 közötti bűnügyi statisztikákat elemző Pálosi Ervin kimutatta például, hogy az 1920–24 közötti időszakban a vagyon ellen elkövetett bűncselekmények száma a „boldog békeidők” időszakának hasonló adataihoz képest sokszorosára növekedett. Pálosi külön hangsúlyozza azon elkövetők számának szaporodását, „akik a szilárd gazdasági pozícióért folyó harcban [...] nem riadnak vissza különböző vagyonelleni bűncselekmények és pedig főleg úgynevezett intellektuális bűncselekmények elkövetésétől, amelyeket hidegvérrel és a leghihetetlenebb fondorlattal néha éveken át készítenek elő.”⁸ Pálosi ugyanakkor konkrét társadalmi csoportokhoz, foglalkozási ágakhoz köti az intellektuális bűncselekmények elkövetőt. Míg a „műveletlen és kevésbé

raffinált elemek, akiknek sem megfelelő tudásuk, sem megfelelő fellépésük és külsejük nincsen még ahhoz, hogy áldozataikat fondorlattal félrevezessék”, elsősorban lopással próbálkoznak, addig az „intellektuális, az ipari és kereskedelmi pályákon tevékenykedő egyedek a csalás mindenféle válfaját kultiválják.”⁹

Ráadásul az intellektuális bűncselekmények elkövetői közt is egyre több olyan ember található, aki már nem alkalmi tettesként nyúl törvénytelen eszközökhöz, hanem visszaesővé válik. Ezek után már nem is lepődünk meg, ha a korszak statisztikáiban azt látjuk, hogy a Budapest területén előzetes letartóztatásba helyezetteknel az 1920-as évek elejére korábban nem látott mértékben megnő a „magasabb műveltségűek” (sajnos a statisztika nem ad több támpontot e kategória értelmezésére) aránya, még a „rovott múltúak”, azaz a korábban már letartóztatásban volt egyének körében is.¹⁰ Pálosi ennek ellenére optimista, szerinte a politikai és gazdasági konszolidáció egy évtizeden belül helyreállíthatja a „statusquót azokban a viszonylatokban, amelyek terén a háború és a forradalmak, valamint az infláció folyamán rosszabbodás állott be és állandósíthatja az elért és nagy áron vásárolt javulást, mely több irányban el nem vitatható.”¹¹

Kiemelten foglalkozik az ilyen típusú bűncselekményekkel a korszak teljes kriminológiai tudását összefoglaló, Turcsányi Gyula szerkesztésében 1929-ben megjelent *A modern bűnözés* című, két könyvből

⁸ Pálosi Ervin: *Budapest kriminalitása és moralitása az 1909–1925. években*. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1927. 48. old.

⁹ Uo. 46. old.

¹⁰ Uo. 56. old.

¹¹ Uo. 48. old.

álló tanulmánykötet is.¹² Eszerint is a háború utáni összeomlás és az ezzel kapcsolatos „felfordult világ” az intellektuális bűncselekmények elsődleges okozója. De vajon mit értünk intellektuális bűncselekmény alatt, hol húzhatjuk meg a határt „értelmiségi” és „normál” bűntett között?

A korszak kriminológiai szakirodalma kétféle támpontot ad a kérdés megválaszolásához. Egyrészt konkrétan felsorolja azokat a bűntípusokat, amelyek intellektuális bűncselekménynek minősülnek; *A modern bűnözés* szerint például intellektuálisnak minősül a „csalás, sikkasztás, zártörés, hűtlen kezelés, csalárd és vétkes bukás, okirathamisítás, községi és orvosi bizonyítványok hamisítása, pénzhamisítás, vagyronrgálás, jogtalan elsajátítás, gazdaság, hivatali és ügyvédi bűntett”,¹³ de ide sorolják az árdrágítást, a tőzsdei csalásokat és a hamiskártyázást is. A felsorolásból jól látszik, hogy szinte mindegyik intellektuálisnak minősülő bűncselekmény-típus valamilyen magasabb fokú képzettséghez vagy éppen a magasabb kvalifikációval járó foglalkozáshoz kapcsolódik. Az intellektuális bűnözés meghatározásakor tehát az elkövető „fehérgalléros” származása is fontos támpontként szolgált. Így tehát nem pusztán maga az elkövetett bűntípus, hanem az elkövető foglalkozása, illetve társadalmi pozíciója együtt határozza meg intellektuális bűnözői mivoltát.

Böhm Tibor életútjának bűnözéssel tarkított szakasza – amely a legtöbb intellektuális és nem intellektuális bűnözőhöz hasonlóan fiatalkorára, 20-as és 40-es éveire korlátozódik – lehetőséget ad arra, hogy egy-

részt megvizsgáljuk az intellektuális bűnöző kriminológiai konstrukciójának a hatását a bírói gyakorlatra, másrészt a konkrét eseten keresztül rámutathatunk e felfogás gyengéire is, s végül felkínálja annak lehetőségét, hogy a fellelhető nyomok, apró megjegyzések alapján felvázoljuk a Karinthy család kriminológiai családfáját is.

Egy bűnözői karrier kezdete

Karinthy Ferenc elbeszélése szerint nagybátyja rossz tanuló volt, a hetedik osztályban elcsapták a gimnáziumból. Ezt követően egy szállítványozási céghez került, ahol a postázást bízták rá. Ő azonban bélyeg nélkül küldte ki a leveleket, a bélyegeket pedig elsikkasztotta. Az ügyet *Béla* csak azért úszta meg komolyabb büntetés nélkül, mert édesapja kifizette az okozott kárt, és rábírta a céget arra, hogy vonja vissza a feljelentést. Ezután külföldön próbált megélni – hamiskártyázásból. Ebben az időszakban gyakran tűnt el hosszabb-rövidebb időre a család szeme elől.

Böhm Tibor első, levéltári adatokkal is alátámasztható ügyéről közvetetten értesülünk. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék 1920. június 9-én hozott ítéletet Mezei Ernő 29 éves banktisztviselő ellen magánokirat-hamisítás ügyében. A vád szerint Mezei több alkalommal is hozzásegítette a szökésben lévő Böhmöt ahhoz, hogy csalással pénzhez jusson. A vizsgálatból kiderül, hogy Böhm 1919. január 9. és március 13. között öt alkalommal a Magyar Áltá-

¹² Turcsányi Gyula: *A modern bűnözés*. Rozsnyai Károly, Budapest, 1929.

¹³ Uo. 63. old.

lános Ingatlanbank fejéces csekkére hamisította Nagy Imre számlatulajdonos nevét, majd ezeket a csekket benyújtotta a bankhoz. Az első négy esetben sikerrel járt, így összesen 166 000 koronával károsította meg a bankot és a számla tulajdonosát. Mezei volt az a banktisztviselő, aki átvette az ominózus csekket, sőt, az utolsó esetben, amely végül Böhm lebukásához vezetett, ő maga szerzett Böhmnek csekk-űrlapot. Ő tette egyáltalán lehetővé, hogy Böhm – aki állítólag elkártyázta a zsákmányt – többször is pénzt vehessen fel a számlatulajdonos nevében, a bankok ugyanis minden csekkes pénzfelvételekor levélben értesítik a számla tulajdonosát. Mezei azonban magához vette ezeket az értesítéseket, és megsemmisítette őket. Cserébe ő is részesedést kapott a zsákmányból. A per során Mezei mindössze annyit vallott be, hogy ő szerzett Böhmnek

A Dentária üzlete a Károly körúton
1930-as évek
Budapesti Történelmi Múzeum
Kiscelli Múzeum Fényképtár

*„... már első dokumentált
intellektuális büntetésénél komoly
szervezőkészségről tesz
tanúbizonyyságot.”*

Az Orczy-ház bontásakor emelt ideiglenes épület, oldalában a Böhm család kötélboltja 1938 körül
Budapesti Történeti Múzeum
KisCELLI Múzeum Fényképtár

„... ezt a perdöntő iratot ő emelte ki s ette meg.”

cseneklapokat, aki ezeket „fondorlattal csalta ki tőle”. Később azonban visszavonta még ezt a beismerő vallomását is, amit állítólag azért tett, mert a nyomozást végző detektív megígérte neki, hogy ha vallomást tesz, akkor hazamehet családjához, „ellenkező esetben ott fog elrothadni”. Ez az érvelés azonban nem hatotta meg a bíróságot, mivel bizonyíték volt arra is, hogy Mezei megpróbálta eltüntetni maga után a nyomokat a bank könyveléséből: a törvényszék végül öt rendbeli magánokirat-hamisítás miatt két év fegyházra, valamint az okozott kár 5 százalékos kamattal történő visszafizetésére ítélte Mezeit.¹⁴

¹⁴ Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) VII.5.c A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék büntetőperes iratai. 4642/1919. Böhm Tibor és Mezei Ernő büntetőügye. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék ítélete, 1920. június 9.

Az ügy másodfokra került, a Királyi Ítéltábla azonban mindössze annyit változtatott az ítéleten, hogy az előzetes letartóztatásban töltött időből nem öt, hanem nyolc hónapot számított be a letöltendő büntetésbe. Enyhítő körülményként figyelembe vették, hogy Mezei megtérítette a sértett kárát, a súlyosbító körülmény – az, hogy Mezei megélhetése egyébként biztosítva volt, és a bűncselekményeket azért követte el, hogy „ő és társa Böhm Tibor hazárd kártyázással züllött életmódjukat folytathassák” – pedig úgy látszik már nem bírt akkora jelentőséggel, hogy még komolyabb büntetés kiszabásához vezessen.¹⁵

Néhány évvel később aztán Böhm Tibornak – aki az esetet követően, egészen 1923-ig Bécsben tartózkodott – is felelnie kellett a bíróság előtt. 1926-ban tárgyalták magánokirat-hamisítási ügyét – érdekes azonban, hogy Böhm csak kétfrendbeli hamisítás, összesen 46 000 korona kár okozása miatt állt a bíró elé. Az 1926. április 1-jén hozott ítélet szerint Böhm – aki végül bevallotta bűnösségét – két év fegyházbüntetést kapott, amelyből kilenc hónapot a vizsgálati fogságban letöltöttek nyilvánítottak. Végül érdemes még idézni a büntetés kiszabásánál a bíróság által figyelembe vett enyhítő és súlyosbító körülményeket. Enyhítő körülménynek tekintette a bíró azt, hogy a vádlott önként jelentkezett, továbbá háborús szolgálata során „csökkent erkölcsi ellenálló képességét” – ami már korábban sem lehetett túl nagy, hiszen súlyos-

bító körülményként felsorolja az ítélet, hogy a vádlott 1913-ban (ekkor Böhm 17 éves, azaz fiatakorú volt) már volt büntetve hasonló bűncselekmény miatt.¹⁶

A *modern bűnözés* című kézikönyv részletesen foglalkozik a csekkcsalásokkal. A könyv szerint a „magánfelek részére kibocsátott csekkekkel való manipuláció igen körülményes és a bankok óvatossági rendszabályai miatt igen ritkán sikerült.”¹⁷ Böhmnek azonban azzal, hogy – feltehetően hamiskártyás tudásának segítségével – sikerült beszerveznie egy banktisztviselőt, sikerült rést vágnia a bank biztonsági rendszerén. Látható tehát, hogy Böhm már első dokumentált intellektuális büntetténél komoly szervezőkészségről tesz tanúbizonyságot. És ez még inkább igaz lesz második nagy „fogására”, az „assignata-ügyre”.

Az „assignata-ügy”

„Nevezetes, a bűnügyi krónikákban is páratlan csínje volt az assignata-ügy.”¹⁸ Ezzel a mondattal vezeti be Cini a nagybácsi első nagyszabású büntettét. Az elbeszélésben egy kalandos történetet ír le, amelyben *Béla* egy társával a francia forradalom papírpénzéből különböző párizsi antikváriumokban összesen 400 000 livre címletűt vásárol, majd autón – természetesen hamis útlevelel – Ausztriába utazik. A csehszlovák határon – ügyesen egy kis forgalmú átkelőt választva – becsapják a fináncot, aki francia

15 Uo. A Budapesti Királyi Ítéltábla ítélete, 1920. október 6.

16 Uo. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék ítélete,

1926. április 1.

17 Turcsányi *l. m.* 89. old.

18 Karinthy Ferenc, 2001. 149. old.

frankként foglalja le az „engedély nélkül” behozni szándékozott pénzt. A pénz lefoglalásáról szóló nyugtán aztán a bécsi tőzsdén féláron túladnak. Miután fény derül a csalásra, a „bécsi és prágai rendőrség okosai összeültek, s egykettőre kisütötték, hogy ezt senki más így véghez nem vihette, csak is Béla: ráismertek az eszére, ahogy az egészet kitervelte, és a nyomokat maga mögött eltüntette.” Erre föl a bécsi detektív főnök – aki „Béla bátyámmal, mondhatni, személyes, jó viszonyban állt” – megkereste a budapesti rendőrfőkapitányt, aki nyomban tartóztatta *Béla* apját, mondván, hogy bűnrészes fia ügyeiben. Miután az ügy a sajtóban is megjelent, *Béla* rögtön feladta magát a rendőrségen.¹⁹

A kihallgatások során *Béla* természetesen tökéletes alibit tud felmutatni, sőt bűntársát sem sikerül előkeríteni, az ügyben érintett finánc vallomásának jegyzőkönyve pedig a vizsgálat során rejtélyes körülmények között elveszik. *Béla* a bizonyíték szerencsés eltűnésének történetét később így mesélte el Cininek: „mikor a peranyagot bevitték cellájába, hogy törvény adta jogánál fogva a vádlott is áttanulmányozhassa, a börtönőr figyelmét kizárva, ezt a perdöntő iratot ő emelte ki s ette meg.”²⁰ Így végül bizonyítékok hiányában elengedték a hatóságok a gyanúsítottat.

19 Uo. 150–151. old.

20 Uo. 152. old.

21 BFL VII.5.c 12275/1925. Böhm Tibor, Salgó Béla, Böhm Ignác és Reimann Bianca büntetőügye. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék ítélete, 1930. február 17. Böhmöt azzal is vádolták továbbá, hogy 1925-ben egy bécsi szabóság tulajdonosát fondorlattal becsapta; elhitette vele, hogy ő egy jó módú budapesti kereskedő, majd 127 schilling

Béla tehát kicsúszott a törvény kezei közül. De hogyan történt mindez a „valóságos” Böhm Tiborral?

Alig kezdte meg egy (később említendő) 1929-es lopási ügy miatt rárótt dologházi büntetését, máris újabb eljárás indult ellene csalás miatt. A vád szerint 1925. augusztus 26-án egy párizsi szállodából valaki ellopott egy Rolla N. Watt nevű amerikai-tól egy 10 000 dollárról szóló hitellevelet, amelynek segítségével bűntársa, Salgó Béla – aki korábban Böhm katonatársa volt –, Innsbruckban magát Rolla Wattrak kiadva, a Wiener Bankverein fiókjában előbb 650, majd 6000 dollárt vett fel, a többit pedig egy bizonyos Steiner József nevére utalta Bécsbe. Ez a bizonyos Steiner József Böhm Tibor volt, aki Bécsben felvette a fennmaradó összeget.²¹

A nemzetközi csekkcsalásokat sokkal könnyebb volt véghezvinni, mint a belföldieket. Ha valaki külföldre utazott, és nem akart pénzt vinni magával, egy bankban befizette a pénzt, ahol nemzetközi csekklapokat kapott, amelyek segítségével a bank külföldi társintézeteiben bármikor felvehette a pénzt. A felvételhez elegendő volt az aláírt csekk, s ha a csekk látra szólt, akkor még csak a tulajdonos személyazonosságát sem kellett igazolni.²² Így tehát

értékben ruhaneműket kért tőle hitelbe, tartozását pedig nem fizette meg.

22 Európában egyébként több, csekkcsalásra szakosodott bűnbanda működött a korszakban. Köztük többnek voltak magyar tagjai is. Ilyen volt például az a – végül Berlinben lefűlelt – „nemzetközi” bűnszövetkezet, amelynek egy Horvát Menyhért nevű magyar volt a vezére. Turcsányi *l. m.* 89–93. old.

mindössze egy ügyes tolvajra volt szükség, aki ellopta a tulajdonostól a csekket.

A párizsi lopást a vizsgálat szerint nem maguk a vádlottak, hanem egy Krizsanovics Antal nevű, csehszlovák állampolgárságú férfi követte el, akit Böhm vallomása szerint Nizzában ismert meg. Azt is elismerte Böhm, hogy 1919 és 1926 között egy másik bűncselekmény – emlékezzünk csak az 1919-es banki csalásra – miatt kénytelen volt Budapestről megszökni és egészen 1926-ig különböző hamis nevek alatt (amiért korábban szintén volt már büntetve) élt külföldön, „hol bujkálása közben ismét különféle bűncselekményekbe keveredett.”²³ A csalási ügyben való részvételét azonban tagadta, azzal védekezett, hogy ebben az időben nem volt szorult helyzetben, mert Párizsban kártyán, lóversenyen és „zug üzleteken” sok pénzt keresett. Állítása szerint a bécsi rendőrség akarta belekeverni az ügybe, mert más csekkcsalási ügyekkel is vádolták. Az eddigiek alapján nem csodálkozhatunk azon, ha Böhm a következő jellemzését adja saját életmódjának (a bírósági írnok tolmácsolásában): „Az ő életmódja szélsőséges volt, mert minden évben volt Montekarlóban és az ottani játékaik miatt hol volt sok pénze, hol pedig mindenét annyira elvesztette, hogy csak egy öltözet ruhával tért vissza.”²⁴

A bécsi szabó céggel kapcsolatos vádat szintén tagadta Böhm, állítása szerint a cég ügynöke tukmált rá fehéreneműket, de ő – aki „ekkor tisztességes kereskedő fia volt és nem szökött meg a rendelés elől” – kifizette az összes tartozását.

Böhm állítólagos bűntársa, Salgó is tagadta bűnösségét. Azt elismerte ugyan, hogy ismerte Böhmöt, de nem volt a barátja, mindössze bizományi árut kapott tőle időnként. A büntett elkövetésének idején előbb a Garda-tónál volt, ahol egy (közelebbről meg nem határozott) „incidens” történt vele, ami végül párbajhoz vezetett, amiért letartóztatták. Ezt követően Badenben ékszerekkel kereskedett, Innsbruckban viszont állítása szerint soha nem járt. Krizsanovicsot Böhm Tibor mutatta be neki jómódú pozsonyi földbirtokosként, aki Amerikából sok pénzt kapott – aminek egy részét aztán Böhmmel közösen kártyán elnyerték tőle.

Az esetnek két további vádlottja is volt. Egyikük Böhm Tibor édesapja, a 62 éves zsákkereskedő Böhm Ignác, akit bűnpártolással vádoltak: a csalás elkövetése után Tibor 40 millió koronát adott át édesapjának megőrzésre azzal, hogy „ha erre üzletileg később szüksége lesz, álljon a pénz rendelkezésre.” A vád szerint Böhm Ignác tudott a pénz származásáról, ő maga azonban azt állította, nem tudott arról, hogy honnan van a pénz.

Az ügybe Salgó is belekevert valakit, egy Reimann Bianca nevű elvált nőt, akit még Bécsben ismert meg, majd a vőlegénye lett és közösen betársultak egy szeszgyárba. A vád szerint ő 50 millió koronát kapott Salgótól megőrzésre, aminek származásáról a vallomás szerint ő sem tudott.

Végül a tanúk ellentmondásos vallomásainak, valamint az írásszakértők – akik megállapították, hogy Rolla Watt hamisí-

²³ BFL VII.5.c 12275/1925. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék ítélete, 1930. február 17.

²⁴ 4–5. old.
Uo. 6. p.

29. A bérlényben kezelt és a népszámláláskor jelenlevő egyének névzerinli felsorolása a fontosabb adatok feltüntetésével. (Ez a felsorolás csak a Számlálólapok kitöltése után készíthető el; itt annyi egyén sorolandó fel, ahány Számlálólapot a lakásban lakó egyénekre) kitöltöttek. Minden egyén külön sorba írandó. A bejegyzett adatoknak egyesülők kell a Számlálólapok megfelelő adataival. Amennyiben az intézetek tulajdonkísérésére nem volna elegendő hely, a felsorolást egy második Lakásévi kell folytatni, amely éven azonban a 29. pontban kivétl csak a bérlényben fellelőkre vonatkozó (az első oldal felső jobb szögletében foglalt) rovatok töltendők ki.)

Sorrend	Családi és utó-(kereszt)név	Neme (fi, nő)	Foglalkozásának töztes megjelölése	Ha önálló (iparos vagy kereskedő)			Foglalkozás (vev. havi)	Milyen lakás (tartózkodási) a lakásban? (egyedi lakás, közös lakás, bérlés, stb.)	Milyen lakás (tartózkodási) a lakásban? (egyedi lakás, közös lakás, bérlés, stb.)	Születési éve	Családi állapota	Alampolgársága (honosági)	Vallása	Árnyalat	Nemzetisége	Mely az ősi lakás helye?	Mely éven költözött ebbe a lakásba?	Jegyzet
				bejegyzett cég-e? (igen, v. nem)	bejegyzett cég esetén egyéni v. kereskedelmi cég-e?	cégből egyéni v. kereskedelmi cég-e és folytatása												
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	
1.	Karinthy Ferenc	fi	kereskedő					lakó	1911	házas	magyar	református			1921	1925		
2.	Böhm Aranka	nő	háztart.					lakó	1893	özv.	magyar	református			1893			
3.																		
4.																		
5.																		
6.																		
7.																		
8.																		
9.																		
10.																		
11.																		
12.																		
13.																		
14.																		
15.																		
16.																		
17.																		
18.																		
19.																		
20.																		
21.																		
22.																		
23.																		
24.																		
25.																		

*) Az a nyelvi, amelyet az illető saját nyelvének vall, a jegyzékben ez a legutóbbiban feltüntetendő.

*) Melyek helytartói nemek az országukra való költözésükre való engedélyt az a nemzetiség, amelynek tartoznak a megnevezési évi és voltak maguk.

*) A népszámláláskor ideiglenesen távollévő egyéneket névzerinli a lakóhelyen kell felsorolni.

Karinthy Ferenc és Böhm Aranka
népszámlálási lakásíve
1941
BFL IV.1419.j 310/b. szlj. V. Sas u. 11. 13. szz.
lakásív

„Vasárnap kivillamosozott a
meccsre, el-elnézett a lóversenyre is.”²⁵

tott aláírása nem a vádlottaktól származik – véleménye alapján felmentették mind a négy vádlottat. Az indoklásban a bíróság végül így magyarázza döntését: „Mint hogy továbbá bizonyítást nyert az is, hogy Böhm Tibor a kérdéses időben könnyelmű életmódja mellett kártyajátékon és más módokon sok pénzt keresett, el kell fogadni azt a védekezését, hogy a pénzét nem a hitellel elkövetett csalással szerezte, miért is őt ezen család büntetnének vádjá alól bizonyították hiányában fel kellett menteni.”²⁵

Az ügy azonban ezzel még nem ért véget. A főügyész helyettese ugyanis újabb bizonyítékok – köztük például Böhm Tibor Karinthy Frigyesnéhez, azaz Arankához intézett levelének – megvizsgálását és újabb tanúk meghallgatását indítványozta, ahogy

25 Uo. 11. p.

30. A bérleményhez (lakáshoz) tartozó és a népszámlálás idején ideiglenesen távollévő egyének névszerinti felsorolása:

Sorszám	Családi és utó- (kereszt)név (Amennyiben ottai több ideiglenesen távollévő egyén tartozna a lakáshoz, a többit posztvén kell kimutatni.)	Foglalkozása	Jelenlegi tartózkodási helye		Születési éve	Vallása	Anyanyelve
			község (város)	ország			
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.

31. Kiegészítés a Lakásív 12. pontjához oly bérlemények részére, amelyek több emeletre terjednek.
A több emeletre terjedő bérlemények helyiségei a táblázat megfelelő oszlopait szerinti, majd azok összege a 12. táblázatba átvittetendő.

Sorszám	A helyiségek megnevezése	pinceban	alagsorban	földszinten	A felsorolt helyiségek fekvése							Összes helyiségek száma	
					III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.		
1.	utcai												
2.	udvari												
3.	korlátr nyíló												
4.	záró helyre nyíló												
1-4.	együtt												
	Ebéli irodának rendelkezésbe hozható része												
5.	Hálófülke (alkov)												
6.	Hall												
7.	Csalódszoba												
1-7.	Együtt												
8.	Csalódfülke												
9.	Konyha												
10.	Teakonyha												
11.	Előszoba												
12.	Élelőkamra												
13.	Fürdőszoba												
14.	Övegezett veranda												
15.	Műterem												
16.	Egyéb (lakásul szolgáló) helyiség												
	Lakott :												
17.	bolt, üzlet												
18.	műhely												
19.	raktár												
20.	irodai, hivatali helyiség												
21.	gyári helyiség												
22.	istálló												
23.	egyéb gazdasági helyiség												
24.	garázs												
25.	egyéb												
1-25.	Lakásul szolgáló helyiségek összesen												
	Nem lakásul szolgáló :												
26.	bolt, üzlet												
27.	műhely												
28.	raktár												
29.	irodai, hivatali helyiség												
30.	gyári helyiség												
31.	istálló												
32.	egyéb gazdasági helyiség												
33.	garázs												
34.	egyéb												
26-34.	Nem lakásul szolgáló helyiségek összesen												

A főbörz (családfe) tölti ki:

A lakáshoz (bérleményhez) tartozó egyének által kitöltendő nyomtatványok száma:

1. Számlálólapok	2
2. Iparosok és ipari üzemek Kérdőívei	2
3. Kereskedők és kereskedelmi üzletek Kérdőívei	2
4. Iparosokra és ipari üzemekre vonatkozó Igazolólapok	2
5. Kereskedőkre és kereskedelmi üzletekre vonatkozó Igazolólapok	2
6. Zöldnyomandó Népszámlálási Nyilvántartólapok	1
7. A népszámlálás Katonai Szervízvei	1

Karinthy Ferenc
a Lakásív kitöltésének elnöke

1941. évi népszámlálás

Karinthy Ferenc és Böhm Aranka népszámlálási lakásíve
1941
BFL IV.1419.j 310/b. szlj. V. Sas u. 11. 13. ssz. lakásív

„... lassan »visszaszivárgott« a Böhm Aranka és Cini
által hosszas családi viták után átvett zsinagbaltba”

a védelem is számos indítványt tett. „A kir. ítélőtábla azonban az itt felsorolt összes bizonyítási indítványok és kérelmek teljesítését megtagadta, mert a tényállást már minden irányban kellően felderítve látja, de egyébként is a bizonyítani kívánt tényköörülmények a jelen ügy érdemi elbírálása szempontjából merőben lényegtelenek, s ehhez képest a bizonyításnak a közvádoló és védők részéről a fentebb megjelölt irányban való újabb felvétele céltalan és felesleges, s csakis az ügy befejezésének jelentékeny késleltetését eredményezné.”²⁶

Ennek ellenére a másodfokú ítélet mégis kedvezőtlen volt a vádlottak számára. Az ártatlanságuk mellett szóló bizonyítékokat és tanúvallomásokat jórészt figyelmen kívül hagyták. Így például azt a tény, hogy két írásszakértő is megállapította, hogy a csekeken szereplő aláírások egyik vádlottól sem származnak, azzal utasította el a bíróság, hogy „a megfelelő intelligenciával bíró vádlottak kellő ügyességgel és jártassággal rendelkeznek arra, hogy írásaikat a körülményeknek megfelelően megváltoztassák.”²⁷ Végül mindkettőjüket bűnösnek találták az ügyben (a bűnpártolással vádoltakkal a má-

sodfokú vizsgálat nem foglalkozott), Böhm esetében az éppen akkor töltött dologházi őrizetet hosszabbították meg háromról hat évre, Salgó Béla pedig két év fegyházat kapott, amelyből egy évet a vizsgálati fogságban letöltöttnek tekintettek.

A kabátlopás

Béla nem sokkal az „assignata-ügy” után ismét bajba keveredik: egy Népszínház utcai mulató ruhatárában tetten érik, ahogy egy télikabát zsebében kutakodik. Hiába hivatkozik arra, hogy az ő kabátja is így néz ki, a kabát tulajdonosa rendőrt hív, így *Béla* ismét a hatóságok vendégszeretetét élvezi. Cini azonban ártatlannak gondolja *Béla*t ebben az ügyben, s el sem tudja képzelni, hogy képes lenne ilyesmire: „Nem az ő stílusa volt holmi hitvány kis zsebtolvajként kabátokba nyúlkalni: mindig lenézte az ilyen piszlicsári, tisztátalan, nem elegáns munkát.”²⁸

A kabátlopás azonban a korábban elkövetett bűntettek miatt veszélyes üggyé vált *Béla* számára. Az ügyészsg példát akart rajta

²⁶ BFL VII.5.c 12275/1925. A Budapesti Királyi Ítéletábla ítélete, 1931. február 13. 3. p. Itt érdemes egy rövid kitérőt tenni Böhm Aranka szerepével kapcsolatban. Déry Tibor, aki egy ideig Aranka szeretője volt, például *A halál takarítónője a színpadon* címmel megjelent naplójegyzeteiben leírja, hogyan használta fel kettejük szerelmi viszonyában öccsét. Találkáiik telefonos megbeszélése során például úgy beszélt Déryvel, Tibornak szólítva őt, mintha az öccse lenne, máskor pedig éppenséggel féltékennyé akarta őt tenni azzal az ügyésszel, akihez gyakran járt, hogy öccse érdekében elérjen nála valamit. Déry Tibor: *A halál*

takarítónője. Cikk, nyilatkozatok, jegyzetek 1921–1939. S. a. r.: Botka Ferenc. PIM, Budapest, 2004. 216. old. Karinthy Márton is megörökít egy történetet Aranka és egy rendőrtanácsos kapcsolatról. Eszerint Aranka „hódítási képességét” a rendőrségen kamatoztatta: levette a rendőrtanácsost a lábáról, minek eredményeként „Tibort néhány nap múlva csakugyan elengedték a fogdából.” Vö. Karinthy Márton: *Ördöggyörcs. Utazás Karinthyába.* Ulpius-ház, Budapest, 2003. 1. k. 152. old.

²⁷ BFL VII.5.c 12275/1925. A Budapesti Királyi Ítéletábla ítélete, 1931. február 13. 6. old.

²⁸ Karinthy Ferenc, 2001. 153. old.

statuálni, s ráadásul „mintha Béla bátyám máskor oly sziporkázó esze is kiapadt volna, vagy tán éppen csak az igazság bebizonyítására nem volt alkalmas.” Tárgyalása végül súlyos ítélettel végződik: „mint többszörösen büntetett, megrögzött, visszaeső csalót és tolvajt, mérlegelve a súlyosbító körülményeket, jogerősen nyolcévi fegyházra ítélték.”²⁹

A jelek szerint Böhm Tibor bűnözői karrierjének is egy lopási ügy, illetve az ezzel járó szigorú büntetés vetett véget. Alig töltötte le ugyanis előző, csekkcsalás miatti büntetését, 1929-ben egyszerre három lopás elkövetésével vádolták. Az ügyész szerint Böhm 1929. július 20-án a Dentaria Rt. drogériájába – amely a Károly körúton, a Böhm-féle zsák- és zsinogkereskedés közvetlen szomszédságában volt – ment egy ismeretlen társával, ahol strandoláshoz kerestek gumilabdákat. Böhm ekkor „telefonálásra kért engedélyt avégből, hogy női ismerősétől megtudakolja, vajjon az általa megtekintett labda a fürdőzésnél megfelelne e céljának.”³⁰ Telefonálás közben a telefon mellett felakasztott kabát zsebéből elloptott „490 schilling papírpénzt, névjegyeket, számlákat és egy születési bizonyítványt tartalmazó tárcát”.³¹

A második vádpont szerint Böhm négy nappal később egy ismerősével egy vászonruha varratásának ürügyével Kertész Béla

szabómester Kossuth Lajos utcai üzletébe ment, ahol egy kedvező pillanatot kihasználva a szabó fogason függő kabátjából kivette annak tárcáját. Kertész azonban felfedezte a lopást, és rögtön tolvajt kiáltott, amire Böhm eldobta a tárcát és kifutott az üzletből. Elmenekülnie azonban nem sikerült, mert a „közönség” elfogta a tolvajt.³²

A harmadik eset egy nappal Böhm elfogatása előtt történt. A vád szerint Böhm az előbbi esetekhez hasonló módszerrel a Calderoni cég Vörösmarty téri üzletében – miközben egy társa fényképezőgép-vásárlást színlelve elterelte az eladó figyelmét – az egyik alkalmazott kabátzsebéből 250 pengőt és személyes iratokat lopott.³³

Böhm az első lopást tagadta, állítása szerint soha nem volt a Dentaria üzletében, a kérdéses napon pedig a margitszigeti strandon volt. Ennek alátámasztására három tanút is megnevezett, de ezek egyike sem tudta egyértelműen megjelölni azt a napot, amikor velük strandolt – a bolt alkalmazottai azonban határozottan felismerték Böhmöt.

A szabó boltjában elkövetett lopást elismerte ugyan, de a saját verziója szerint csak annyit követett el, hogy a fogason lévő ruhához nyúlt, „hogy annak fazonját megnézzze, keze a kabát belső zsebéhez ért, hol egy pénztárcát tapintott meg. Erre *önkéntelenül* [Az én kiemelésem. – P. R.] a tárcához

29 Uo. 153–155. old. A kabátlopási esethez kapcsolódik még egy történet a Markó utcai fogházból. E szerint a vizsgálati fogságban lévő *Béla*t kéri meg a vezetőség, hogy keresse meg a fogház könyvelésében ejtett hibát. *Béla* persze megtalálja a hibát, s cserébe beengedik cellájába egy légyottra szeretójét.

30 BFL VII.1.d A Budapesti Királyi Ítéltábla peres iratai. 11676/1929. Böhm Tibor büntetőügye. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék ítélete, 1929. október 9. 3–4. old.

31 Uo. 2. old.

32 Uo. 2.; 6. old.

33 Uo. 7–8. old.

Orczy-ház
1890-es évek
BFL Klósz-gyűjtemény

*„... az Orczy-ház környékén élte
a korabeli zsidó kereskedők életét.”*

nyúlt, azt kivette, mikor valaki elkiáltotta, hogy tolvaj.”³⁴

Ugyancsak tagadta a Calderoni-féle üzletben történt lopás elkövetését, vallomása szerint soha nem járt az üzletben, és a kérdéses napon is a strandon volt – amire a beidézett három tanú határozottan emlékezett is. Ráadásul a sértett sem tudta egyértelműen azonosítani a tettest.

Talán nem lepődünk meg azon, hogy a bíróság a három esetből az első kettőben bűnösnek találta a „rovott múltú”, csalás és okirathamisítás miatt ekkor már öt³⁵ esetben büntetett Böhmöt. Egyedül a Calde-

³⁴ Uo. 6. old.

³⁵ A lopási ügyek ítéletábrái irataiból kiderül, hogy az eddig felsorolt esetek mellett 1921-ben Berlinben és 1923-ban Pozsonyban csalás, 1923-ban pedig „hamis név használata” miatt volt büntetve Böhm. BFL VII.1.d 11676/1929. A Budapesti Királyi Ítéletábrák ítélete, 1930. január 11.

roni-féle üzletben elkövetett lopás vádja alól mentették fel – bár a bíróság azért megjegyezte, hogy a módszer mindhárom esetben nagyon hasonló, így csak a harmadik esetben felmutatott alibi miatt mentik fel ezen ügy alól. Az elsőfokú ítélet szerint tehát Böhm Tibort két rendbeli lopás miatt egy év és hat hónap börtönre, a Dentaria üzletében elkövetett lopás sértettjének kártérítésére, valamint politikai jogai gyakorlásának öt évig történő felfüggesztésére ítélték.³⁶ Súlyosbító körülményként vették figyelembe korábbi büntetéseit, és főleg „megrögzöttséggel párosult vakmerőségét”. Az ügyész a tárgyalás során kérte, hogy Böhmöt utalja a bíróság szigorított dologházba – a második büntetőnovella, az 1928. évi X. törvénycikk alapján a legalább három büntetett elkövető „megrögzött bűntettesek” esetében erre lehetőség nyílt –, a bíró azonban elutasítja ezt a kérést, mert szerinte sem üzletszerűség, sem pedig „állandó hajlam” nem állapítható meg Böhmnél, aki „megállapítottan alkalmi büntettesként jelentkezik.”³⁷

Az ítélet ellen a védő és az ügyész is fellebbezett. Az Ítéletábla azonban már nem bizonyult ilyen engedékenynek a vádlottal szemben: a másodfokú ítélet szerint – hiába hozott Böhm ügyvédje újabb tanúkat, akik a közös strandolást bizonyították – a Calderoni-féle üzletben történt lopás ügyében is bűnösnek találták. Ezzel pedig rögtön „lopással üzletszerűen foglalkozó tolvajjá” válik Böhm, ami a fent említett törvény

alapján szigorított dologházzal büntetendő. Az indoklás szerint „abból, hogy a vádlott néhány napon belül három, de még a kir. törvényszék ténymegállapítása szerint is két rendbeli lopást követett el előzetes eltökélésre mutató tervszerűséggel, az esetek mindegyikében teljesen azonos közveszélyes módon, minden kínálkozó alkalom vagy szükség, sőt általában minden különösebb indok nélkül, – a királyi ítéletábla megítélés szerint arra lehet és kell okszerű következtetést vonni, hogy a vádlott a terhére megállapított bűncselekményeket nem alkalmi elhatározásból, hanem állandó jövedelemszerzés végett, ismétlési céllal követte el...”³⁸

Így tehát sokkal súlyosabb ítélet született másodfokon, legrövidebb három év szigorított dologházra, valamint tíz év hivatalvesztésre ítélik Böhmöt. Kevés vigaszt jelenthetett az elítéltnak, hogy az Ítéletábla kihagyta az ítéletből az okozott kár visszafizetésére vonatkozó részeket, mivel arról, hogy a „vádlottnak megfelelő vagyona, jövedelme vagy keresete van, a rendelkezésre álló adatok alapján kellőképp meg nem győződött.”³⁹

Egy intellektuális bűnöző jó útra tér (?)

Cini a büntetés letöltése után megtörtnek látja „fiktív” nagybátyját. „Haja már őszült, amikor kijött; éppen nyár volt, Siófokon ta-

³⁶ BFL VII.5.c 8801/1929. Böhm Tibor büntetőügye. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék ítélete, 1929. október 9.

³⁷ Uo.

³⁸ BFL VII. 1.d 11676/1929. A Budapesti Királyi

Ítéletábla ítélete, 1930. január 11.

³⁹ Uo. A jegyzőkönyvek szerint a magánhivatalnok és utazó Böhmnek havi 240 pengős fizetése volt. Vö. BFL VII.1.d 11676/1929. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék ítélete, 1929. október 9. 1. old.

A Kossuth Lajos utca és a Rákóczi út kereszteződése
1938
BFL Képeslapgyűjtemény

*„... mániává nőtt benne, hogy mindig és mindenütt,
szünet nélkül pénzt kell keresnie.”*

lálkoztunk. Lehiggadt, mozgása tempósabb lett, hangja mélyebb, halkabb. A régi, nyolc esztendő előtti divat szerint készült ruhájában, ujján nagyapám pecsétgyűrűjével szolid kispolgárnak nézte volna az ember, kereskedőnek vagy hivatalnoknak, aki rövid szabadságát tölti a Balatonnál⁴⁰ – írja *Bélaról*. Úgy tűnik, hogy a dologházi büntetéssel az igazságszolgáltatás elérte fő célját, a bűnöző jó útra térítését. *Béla* beszállt apja zsinégüzletébe, s „idővel a polgári életformákba is beleilleszkedett, nagyapámmal lakott az Üllői úton, s főleg szakmabeliekkel, kereskedőkkel barátkozott. Sohasem kártyázott, és ha olykor kávéházba ment, csöndes józsefvárosi helyekre járt, a Mienkbe vagy a Valériába, s legfőljebb parti biliárdot játszott. Vasárnap kivillamosozott a meccsre, el-elnézett a lóversenyre is, de csak egészen kis tétekben fogadott, inkább a szép sport érdekelte.”⁴¹

Mégis úgy tűnik, hogy Budapest ostromának utolsó napjaiban bekövetkezett haláláig gyakran mozgott a törvényesség határán. Karinthy Ferenc részletesen leírja, hogyan próbál *Béla* különböző trükkökkel és homályos üzleti praktikákkal minél több pénzt keresni, miután lassan „visszaszivárgott” a Böhm Aranka és Cini által hosszas családi viták után átvett zsinégboltba, amelyből egy időre kilépett.⁴² A különböző árdrágító praktikák, a feketézés mind *Béla*, s talán Böhm Tibor kereskedői tehetségéről, másrészt sajátos háborús túlélési stratégiájáról tanúskodnak: „szinte kényszer-

ré, mániává nőtt benne, hogy mindig és mindenütt, szünet nélkül pénzt kell keresnie. Valami éhség, rettegés maradhatott szívében a hányatott évekből vagy a börtönből, vagy tán a jövő kísérteteitől félt. Reggel, míg az Üllői útról besétált az üzletbe, csak ahogy körülnézett a kirakatokban, megkeresett két-háromszáz pengőt, vett, eladott, közvetített, csereberélt.”⁴³

Forrásaink alapján Böhm Tibor és a családi zsinégüzlet közötti kapcsolat ennél bonyolultabbnak tűnik. A Cini által 1890-re datált cégalapításról keveset tudni. Egy budapesti közjegyző, Tokaji Nagy Lajos iratai között azonban található egy 1898. december elsején kelt kötelezvény, amelynek értelmében Böhm Ignácné, szül. Mangold Hermin édesanyjától, Mangold Mórnéától – az ipolysági Mangold család szintén kereskedéssel foglalkozott – 3000 forintot kap kölcsön, amit kamatok nélkül, negyedévente kell törlesztenie a következő évtől kezdve.⁴⁴ Feltételezhető tehát, hogy Böhm Ignác a felesége családjától kapott kezdőtőkével ekkoriban nyitotta meg kereskedését. De a család nem 1898 óta, hanem minden bizonnyal már 1895-től kezdődően Budapesten élt. Legalábbis az 1941-es népszámlálás idején a Lipótvárosban lakó Böhm Aranka és a Józsefvárosban lakást bérlő öccse egymástól függetlenül ezt az évet adták meg budapesti illetőségük kezdő éveként.⁴⁵ Tibor ebben az évben született Budapesten, kb. egy hónappal a polgári anyakönyvezés bevezetése

40 Karinthy Ferenc, 2001. 155. old.

41 Uo. 156. old.

42 Uo. 157. old.

43 Uo. 163. old.

44 BFL VII.183 Tokaji Nagy Lajos budapesti királyi

közjegyző iratai. 1258/1898. Kötelezvény Böhm Ignácné sz. Mangold Hermin és édesanyja, Mangold Mórné közötti 3000 Ft-os kölcsöntügyletről.

45 BFL IV.1419.j Az 1941. évi népszámlálás lakásívei.

előtt, ahogy az a pesti neológ izraelita születési anyakönyvből megállapítható.⁴⁶ A lakásíven 1893-as születési évvel szereplő Böhm Arankát azonban nem találtuk ebben az anyakönyvben. Születési idejét ennek ellenére is ismerjük, mert Karinthy Frigyessele kötött házassága idején a józsefvárosi anyakönyvben rögzítették, hogy 1893. július 17-én született.⁴⁷ Születési helyét azonban nem írták be, ami arra is utalhatna, hogy a fővárosban született, hiszen a fővárosi anyakönyvvezetők a házassági anyakönyvekben általában csak azoknak a házasulóknak a születési helyét rögzítették, akik nem Budapesten jöttek világra. Ebben az esetben azonban, Tibor öccséhez hasonlóan, Aranka is megtalálható lenne a pesti neológ zsidó anyakönyvben. Abból, hogy ott nem találtuk, valamint abból, hogy 1941-ben azt írta a lakásívre, miszerint 1895 óta él Budapesten, azt a következtetést kell levonnunk, hogy ő még nem a fővárosban, hanem Ipolyságon, esetleg apai családjá lakhelyén, Újvidéken látta meg a napvilágot. Tibor születésekor szülei, ifj. Böhm Ignác és Mangold Hermina már a Károly körút 9. szám alatt laktak, minden bizonnyal az ekkor kétéves leánygyermekükkel, Arankával együtt.

Ugyanakkor elképzelhető, hogy Böhm Ignác már 1890 óta az itteni Orczy-ház környékén élte a korabeli budapesti, zsidó kereskedők életét, ahogy azt Cini is írta novel-

lájában. A család többi tagja azonban 1895 előtt bizonyosan nem Budapesten élt, Tibor már csak születési idejénél fogva sem. A legvalószínűbbnek az tűnik, hogy Böhm Ignác utazó ügynökként kezdte budapesti kereskedői pályafutását valamikor 1895 után, majd 1898 körül alapította meg Károly körúti üzletét. A korabeli budapesti lakcímjegyzékek áttekintésekor azonban érdekes „tulajdonosváltásnak” lehetünk szemtanúi: az 1898-as címjegyzékben ugyanis a bejegyzett cégek között egy bizonyos ifj. Böhm Ignác, míg az 1900-as és a későbbi címjegyzékekben viszont már Böhm Ignácné szerepel a Károly körúti bolt tulajdonosaként.⁴⁸ Vajon mindössze a címjegyzék pontatlanságával, vagy a Mangold család kölcsöne által kiváltott, a tulajdonosváltáshoz vezető családi perpatvar jeleivel van dolgunk? Vagy mindössze arról van szó, hogy míg a férj utazóként dolgozott tovább, és csak jóval később – mondjuk a Czeizel Endre és Erős Erika munkájában említett időpontban, 1925-ben⁴⁹ – vette át a boltot, addig a feleség vitte az üzlet ügyeit? E kérdésekre egyelőre nem tudjuk a választ, az „utódlással” kapcsolatban azonban az 1941-es népszámlálás lakásíveinek köszönhetően néhány érdekes mozzanatra derül fény. Míg ugyanis a Károly körút 7. szám alatti üzlet tulajdonosaként a „zsinag-, kötél-, és ponyvakereskedő” Karinthyné Dr. Böhm Aranka szerepel,⁵⁰ addig a Karinthy Ferencsel együtt bé-

BFL IV.1419.j 310/b. szlj. V. Sas u. 11. ll. em. 3. 13. ssz. lakásív, valamint 667/a. szlj. VIII. Baross u. 43. ll. em. 9. 31. ssz. lakásív.

⁴⁶ Magyar Országos Levéltár, X szekció: Mikrofilmtár, A: anyakönyvi mikrofilmek 3567 (tekercsszám) 2443/1895. fsz. (1895. augusztus 28.)

⁴⁷ BFL XXXIII.1.a VIII. kerületi házassági anyakönyv

1229/1920. fsz. (1920. augusztus 14.)

⁴⁸ Budapesti Czim- és Lakjegyzék 1898, 1900.

⁴⁹ Czeizel Endre – Erős Erika: *Számadás a tálentomról. A Karinthy család genetikai elemzése.* Corvina, Budapest, 1995. 49. old.

⁵⁰ BFL IV.1419.j 503/III. szlj. VII. Károly király út 7. 3. ssz. lakásív.

rejt Sas utcai lakásuk népszámlálási ívén Cini adta meg foglalkozásként a kereskedést, Böhm Aranka pedig háztartásbeliként lett regisztrálva.⁵¹ Mindez persze könnyen magyarázható azzal, hogy Cini még nem volt nagykorú, ezért az iparendedély csak anyja nevében lehetett. Ennél is érdekesebb Böhm Tibor 1941-ben bevallott „foglalkozása”: „Azsidótörv. rendelk. folytán † apja üzletét nem vehette át, s mint régebbi m. hiv. nem tud elhelyezkedni s így állás nélküli.”⁵² A minden hájjal megkent kereskedő újabb trükkje? Nem tudni, mindenesetre a zsinagóga vezetésétől egyik zsidótörvény sem tiltotta el Böhmöt, bár az igaz, hogy a hivatkozott lakásívek jegyzet rovatában

Az Orczy-ház a kávéházzal, mellette a Böhm család üzlete
1920-as évek
Budapesti Történeti Múzeum
Kiscelli Múzeum Fényképtár

„... csak az ő neve mellett szerepel az a bizonyos piros ceruzával beírt i betű.”

⁵¹ BFL IV.1419.j 310/b. szlj. V. Sas u. 11. ll. em. 3. 13. ssz. lakásív.

⁵² BFL IV.1419.j 667/a. szlj. VIII. Baross u. 43. ll. em. 9. 31. ssz. lakásív.

hármuk közül csak az ő neve mellett szerepel az a bizonyos piros ceruzával beírt i betű, Arankáé és Cinié mellett nem. Ez arra utal, hogy a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal értelmezése szerint csak Tibor minősült a zsidótörvények rendelkezései folytán zsidónak, nővére és unokaöccse viszont nem. Ha annyiban hitelt adunk Böhm kijelentésének, hogy kiszabadulása után esetleg éppen büntetett előlete okán nem vehette át az üzletet apjától, és/vagy az sem merte cégét börtönviselt fiára bízni, akkor valószínűbbnek látszik, hogy eleve Aranka örökölte azt, Tibor pedig nem tulajdonosként, hanem csak üzletvezetőként dolgozott a boltban. Erre utal Aranka 1938-ban Amerikában élő barátnjéhez írt levele, mely szerint „Tibor fivérem már 3 éve vezeti az üzletet, megnősült, rendes, unalmas polgár lett”.⁵³ Ennek a helyzetnek vetett véget a *Béla bátyámban* is említett, a két Böhm testvér közötti szakításhoz vezető családi perpatvar.

Láthattuk tehát, hogy Karinthy Ferenc *Béla bátyám* alakján keresztül igyekszik feldolgozni a család „tévútra” tért tagjainak problémáját. Ugyanakkor azonban az is kiderült az elbeszélés periratokkal történő egybevetése során, hogy *Béla*, illetve Böhm Tibor az elbeszélésben – a kriminológiában és a sajtó közvetítésével a nyilvánosságban is jelen lévő intellektuális bűnözőről alkotott koncepciónak megfelelően – egy különösen rafinált, jó szervezőképességekkel rendelkező, „minden hájjal megkent”, ámde mégis szeretetreméltó pikareszk figura-

ként jelenik meg. A „valós” büntettekről fennmaradt iratok is ezt látszanak alátámasztani, ugyanakkor az is jól látszik a különböző ítéletekből, hogy az igazságszolgáltatás komolyan vette az intellektuális bűntettek problémáját. Miközben a Böhm által elkövetett és ehhez hasonló bűntettek a háború előtt még inkább megbocsátandó csínynek vagy éppen csodálatraméltó értelmi képességekről tanúskodó cselekedeteknek számítottak (mint ahogy Karinthy Ferenc elbeszélésében is inkább ez a felfogás dominál), addig a két háború közötti magyar bíróságok különösen keményen léptek fel az ilyen jellegű bűncselekményekkel szemben.

Böhm Tibor esete ugyanakkor a bűnözés történetét kutató történész számára is tanulságos. Bűnözői karrierjét vizsgálva jól látszik, hogy a kriminológiai koncepciók vagy bűnügyi statisztikai adatok mögött rejlő egyéni életpályák mennyire különböznek a hatalom által felállított fogalmi keretektől. Esetünkben egy, az intellektuális bűnözőről alkotott képbe jól illeszkedő bűnözői pályafutás éppen egy nem intellektuálisnak minősülő – vagy ahogy Cini nevezte, „piszlicsáré” – büntettnék köszönhetően ér véget. Ha ennek alapján fordítva szemléljük a dolgot, felvetődik a kérdés, hogy vajon a Böhm által elkövetett(?), jól kigondoltnak tűnő lopási kísérletek nem tekinthetők-e mégis csak intellektuális bűncselekménynek. Így tehát arra a következtetésre kell jutnunk, hogy kizárólag az elkövetett bűn típusa alapján nem dönthető el egy bűncselekmény

⁵³ Böhm Aranka levele Bergmann Terézhez, 1938. október 27. Idézi: Borgos Anna: *Portrék a Másikról*.

Alkotónők és alkotótársak a múlt századelőn. Noran, Budapest, 2007. 360–361. old.

mény intellektuális vagy „hétköznapi” mi-volta, és feltehetően ugyanez igaz a foglal-kozással vagy a „magasabb műveltséggel” kapcsolatban is. Az intellektuális bűnözők-ről alkotott korabeli koncepció pedig – ha-sonlóan sok más, a bűnözéshez kapcsolódó 19–20. századi elmélethez – a bűnözés tár-sadalmi jelenségéből merített, de annak „valóságától” elrugaszkodott teória, amely leginkább a hatalmi pozícióban lévő elitek azon törekvését mutatja, hogy a deviáns vi-selkedésnek jól körülhatárolt értelmezési kereteket adjanak.

A Böhm Tiborhoz kapcsolódó visszaem-lékezések ugyanakkor azt is mutatják, hogy a Karinthy-család történetében a társadal-mi normáktól való eltérés kérdése éppen

Böhm Tibor Karinthy Frigyes temetésén
1938

*„... szélhámos, csaló, valutaiűzér,
árdrágító, sibiló, árufelhalmozó.”*

úgy jelen van a mélylélektani rétegekben, mint például a zsidó származás kérdése.⁵⁴ Azt pedig, hogy e két kérdés mennyire összefonódik a családtörténetben, legjobban Karinthy Márton visszaemlékezésekre és részben fiktív részletekre alapozott családtörténeti regénye, az *Ördöggörcs* bizonyítja, amelyben számos, a Karinthy családhoz kapcsolódó, az elődök emlékezetét meghatározó legenda, anekdota jelenik meg. Karinthy Frigyes első házasságából származó fia, Gábor és az ördög párbeszédében például az ördög így jellemzi őket: „A Böhm Aranka vére: kereskedő, szélhá-

mos gén. Gondolj csak Aranka bátyjára [helyesebben: öccsére – P. R.], a kedves és szellemes Böhm Tiborra. Úgy tudom, az öcséd, Cini, nagy szeretettel és empátiával írt róla egy szinte felmagasztaló családi novellát. Nos hát, mindketten tudjuk, ki volt ez az ember: szélhámos, csaló, valutaüzér, árdragító, síbóló, árufelhalmozó. Egy valódi Shylock...

És ez a jellemzés mostohatestvérére, a (megnyomta a szót) kedves Kertész Tomira hatványozottan igaz. Egyikük sem szeretett téged soha. Régi történet ez is, pajtikám, és szintén legalább kétezer éves.”⁵⁵

⁵⁴ Tudjuk, hogy nem Böhm Tibor volt az egyetlen, akinek élete során meggyűlt a baja a hatóságokkal. Kertész Tamás, Böhm Aranka első házasságából származó fia például, miután elvesztette mérnöki állását, homályos ügyletekből élt, és emiatt börtönben is volt. Czeizel – Erős *l. m.* 52. old. A család barátja, a történész Endrei Walter így emlékezik vissza egy Karinthy Márton által 1998-ban

készített magnófelvételen: „Kertész Tomiról hírlett, hogy tehetséges szélhámos alkat volt, aki egészen furcsa ügyekbe keveredett, a leánykereskedésig és az okirat-hamisításig fajulón, amiért börtönben is ült. 56-ban állítólag még embercsempészettel is foglalkozott.” Karinthy Márton *l. m.* 2. k. 150–151. old.

⁵⁵ Karinthy Márton, 2003. 2. k. 37. old.